स्माद्घृताच्ये[त्ये]तत्पदं सामिधेनीषु युक्ततरमिति निगमयति ॥ सुम्नं सुखं स्वर्गादिलक्षणमात्मनऽइच्छतीति सुम्नयुः । गा स्तुतौ । जिगीषति जेतुमिच्छति । देवान् स्तुत्या जिघांसति हन्तुं प्राप्तुमिच्छति । हन्तिरत्र गत्यर्थः तस्माज्जिगीषतीति व्याख्यानं युज्यते । अङ्कनगमां सनीति [पा° ६. ४. १६.] सनि दीर्घत्वम् ॥ यन्नामविशेषैरनिरुक्तं तत्सर्वात्मकम् ॥२१॥ वीतय ऽइति पदं व्याख्यातुमितिहासमाह ॥ यथोर्ध्वबाहुना शाखाग्रं स्पृश्यतऽइति एवमेव द्यौरपि हस्तस्पृश्येव बभूव ॥२२॥ वितरामतिशयेन विप्रकृष्टाः । विश्लिष्टा इतिः वीतिः । तथा च वीतयऽइत्यस्य विविधमानायेत्यर्थो भवति ॥ एतां वीतयऽइति पदेन युक्तामग्नऽआयाहीत्यादिकाम् ॥२३॥ हविषो दाता हव्यदातिः ॥२४॥ तृतीयां सामिधेनीमनूद्य व्याचष्टे । अङ्गिरसो महर्षयो यदग्निं समिद्धमकुर्वन् तस्मादग्निरप्यङ्गिर इति संबोध्यते ॥ इतरे येऽङ्गारा आसुस्तेऽङ्गिरसोऽभवन्निति अङ्गिरसामङ्गारपरिणामरूपवादङ्गिरःशब्दाभिधेयता अङ्गिरोऽप्यङ्गाररूप इति युक्तं तस्याप्यङ्गिरस्त्वम् ॥२५॥ यविष्ठो युवतमः नित्यं तरुण अजरणः ॥२६॥ अदः विप्रकृष्टं द्युस्थानं यस्मिन्देवाः सर्वे वसन्ति । श्रवणीयं प्रशस्यम् । देवेषितं द्युलोकरूपं स्थानमद्य अभिलक्ष्य विवावसि प्रकाशय ॥२७॥ ईड्यः स्तोतव्यः नमस्यो नमस्कर्तव्यः । तमांसि तिरस्कृत्य ॥२९॥ ऋङ्मन्त्रे यन्नेति पदं तदोमिति अङ्गीकारार्थतया प्रतिपत्तव्यम् ॥३०॥ ईड स्तुतौ ॥३१॥ दीदेतिः दीप्तिकर्मा छान्दसो धातुः दीदयेव दिदीपऽइव ॥३२॥ अग्निविशेषणभूतेनापि वृषंछब्देनेन्द्रोऽप्युपस्थाप्यते वृषंछब्दस्य तन्नामधेयत्वात् अतो वृषंछब्दयुक्तस्य तृचस्यानुवचनादितरयज्ञवत्सामिधेनीनामपीन्द्रसंबन्धः सिध्यति ॥३३॥ योत्स्यमानांस्तान्निवारयितुं गायत्री मध्ये प्रादुर्भूत्वा सेयं पृथिव्येव । मेरोरग्रभागे हि अमरावती नाम नगरी तस्यां हि देवाः तथा मेरोरधस्ताद्भागे च यत् इरामुखं नाम नगरं तस्मिन्ह्यसुरा निवसन्ति तयोर्मध्ये पृथिवी वर्ततऽइति हशब्दद्योतितशास्त्रप्रसिद्धिः । मत्रि गुप्तभाषणे धा° ३३. ६. । असुररक्षसमसुरविरोधि रक्षः समासान्त अप्रत्ययः रक्षःशब्दस्य नियतनपुंसकत्वात्तत्समासान्तस्यापि तथात्वम् ॥३४॥ यद्यपि होतारमिति होतृशब्दो द्वितीयान्तः तथापि होता अरमित्यपि श्रुतिसामान्यात्प्रतीयते स च अरंशब्दो यशब्दपर्यायः [!ऽलंश°] बालमूललघ्वलमङ्गुलीनामिति [पा° ८. २. ८. वा° २.] लत्वस्य विकल्पितत्वात् स च शब्दोऽत्र निवारणार्थः आत्मानं निवारणविशिष्टं नैव ब्रवाणीति पाठान्तरमनुब्रुवतामभिप्रायः तं दूषयति । होतारमित्यार्षं पाठं परित्यज्य होता य इति पाठविपरिणामस्य मनुष्यबुद्धिप्रभवतया मानुषत्वम् ॥३५॥ निदानेन मूलकारणेन विचार्यमाणा ॥३६॥ यत्र सप्तदश सामिधेन्यः तत्र पृथुपाङ्गास्तं सबाध इति द्वे धाय्याख्ये ऋचौ सामिधेनीषु प्रक्षेप्तव्ये तयोः स्थानं पूर्वोत्तरपक्षाभ्यां दर्शयति । पुरस्तादष्टम्याः पूर्वम् । अन्नं च तदाद्यं च अन्नाद्यमिदं धाय्यारूपं मुखप्रदेशऽएव धारयाम इति वदन्तः । अनवक्लृप्ता असमर्था । ऊर्ध्वं द्वयोर्धाय्ययोः प्रक्षेपात् अग्निं हृतमित्यष्टमी दशमी संपद्यते तथा चाष्टमीत्वभङ्गेन गायत्री वाऽएषा निदानेनेति प्रतिपादितं गायत्रीत्वमसमर्थं स्यात् तस्मात् समिध्यमानवतीसमिद्धवत्योर्मध्ये धाय्ये प्रक्षेप्तव्ये सा च समिध्यमानवती पाञ्चदश्ये नवमी साप्तदश्ये अष्टम्या सहोत्कर्षात् एकादशी संपद्यते ॥ उभयत्र वाशब्दश्चार्थे ॥ उक्तमापस्तम्बेन समिध्यमानवतीं समिद्धवतीं चान्तरेण पृथुपाङ्गवत्यौ धाय्ये दधातीति ॥३७॥ तस्या दशम्याः सामिधेन्याः प्राक् अनुयाजार्थायाः समिधः यदन्यत्सर्वम् अस्मिन्नेव समये